

ГРАДИТЕЉ, ПТИЦА И РУШЕВИНА, ИЛИ, КОМЕ ТРЕБАЈУ ПЕСНИЦИ

У некој могућој, најсажетијој аутобиографској одредници, аутор књиге стихова која је пред нама, вероватно би написао: Зоран Бундало (1947), архитекта, преводилац, и песник. Полазећи дакле, од највидљивијег, најназорнијег, у истински полиграфском свом прегалаштву, које је и више но што би његова скромност хтела да истакне, испунило и четири десетлећа његовог поетског делања.

Но дисциплине којима се темељно посветио, и саме су у спрези, у унутарњем дослуху, што им међусобно дотура основне инспирацијске потицаје и учвршћује их у заједничком пориву и тлоцрту ове посебне стваралачке филозофије.

Тако, при погледу на цркву Св. Архангела Михаила у Јабучју, вредно достигнуће у нашем сакралном градитељству* које потписује Бундало, ни лаичком оку не може промаћи дирљива црта његове сложене једноставности: уписаност *времености у Време*, нове форме у сажети подсетник, колективну и стваралачку меморију, што управо складањем и складом упућује на смисао, вишезначност, свакад присутну у Идеји стварања. Нежност розета, окна загледана у унутрашњост, и у простор, попут прозрења, реминисцентно сажимање облика давнине са садашњим, у пирамидалном засвођењу крововима, благо су акцентована поема духовности.

Њена унутарања оса пак враћа нас невидљивом изворишту енергија, које савременом човеку, како је својевремено писао Оден, напросто измакне, када се модерни его разбуди у зачудном свету буке и расула.

Овом пак великом песнику – чију монументалност Јосиф Бродски истиче духовито му делећи име у три целине: *Вистан. Хју. Оден* – Бундало је такође посветио вишедеценијску преданост, преведећи, са пријатељем и врским песником Србом Митровићем, есенцијални део Оденеве поетске заоставштине на наш језик.

У свођењу књиге *Испод Сиријуса* (2012), Бундало бриљанто исцртава Одену поетику, која, “не робујући ни једном обрасцу, парадигми и манифесту”, изнедрује неслућено вербално богатство, “што растућом драматиком певања, и одмереним цинизмом, дубоко задире у суштаство људског бића, сецира и разобличује пориве људске заједнице”. И у овим есејистичким референцама, већ слутимо да преводилачка понесеност и трајно бављење овим песником, у Зорана Бундала, рекла бих, нису нимало случајни.

Јер у самој вехементној расипности вербалног дара, тако очигледног у његовој поезији, као да се наводи изванредан покровитељски интелектуални и стваралачки подстицај, узорни план, што зрачи из мегаформата Оденеве појаве и дела, и његове књижевне оставштине за сва времена. Али, и нека опомињућа граница и мера, која, сред сликовног и поетско-наративног раскривања Бундаловог света, попут хируршког реза и не мале дозе ироније и цинизма, акцентује његове мотивске сплетове, и критичке инвективе, што се секвенцама Бундалова стиха, а на подлози нових епоха, може детектовати и као одговор истородним размишљањима великог песника, или, рецимо тако, као оденовски уочен неуралгични чвор човековог бића – сведеног – и без класичних исприка оскудним временима – у тескоби и непремостивости човекових властитих зидова.

Као и у оном менталном лавиринту, оцртаном у једном Оденовом есеју, и у двогласју, очитованом у обиљу стваралачког духа и његовој закинутости, сред оновремених реалија, живо присутна у Бундаловом певању исказује се скица цивилизацијског удеса, искуство времености, увек неког “новог” доба, коме је Оден тако фундаментално посвећен, али и обавеза ослушкивања имагинарне будућности и меморисања већ пређеног пута. Сваки човек је грађанин и ходочасник, вели Оден – и затвореник, и путник до самоспознаје – до тачке где је могуће наћи и себе и свој изгубљени дом. Јер град, из којег “не излазе путеви подразумева затворе”, стоји у његовом есеју, “а пут који почиње ниоткуда није друго до траг животиње”.

* Aleksandar Kadijevic y Miroslav Pantovic: Los conceptos y la identidad de la nueva arquitectura ortodoxa serbia (1990-2009); извештај са Међународног конгреса савремене сакралне архитектуре, Сао Паоло, 2011.

Тако и необјашњива и збуњујућа непосвећеност и непросвећеност данашњег човека, у било којој од ових димензија трагања и самосагледања – у заблуделости сред срећног виртуалног бескраја, у свету дигиталних скраћеница, међу сигнаlima сателитских веза, у изгубљеном и непронађеном Времену, у лежерностима потрошачке реалне и менталне климе, и избледелостима темељних координата: нестанку из реалног видокруга земље, неба, човека, картографије његових културолошких путовања кроз време; или пак у забораву чулности, тог првог прихватног чадора за пригрљење света, и најфинијег инструменарија за његово спознавање; у изостанку додира, тонова, боја, њиховог звука и еха, једнако као и у одсуству велике храмовности природних ризница, тактилности артефаката, уметничких атељеа, опитних станица духа – у Бундала постају непрегледни истраживачки простор новог доба, нека врста наглавце окренутог света, визија гротескног раста, ураслости у нововремени тамни вилајет, где се никакав орфејски глас, нити орфејски призиви и освртања, више и не очекују. Субјект и његов космополис, горњи и доњи свет, не постоје у својим отвореним просторима или сведеним симболичним значењима, у евокацији прве и вечно нове задужбине форми, већ у савршености своје амбалаже – парадигми глаткости, изосталог отпора безобличју, у царству поништења форме – ваздаистим празником залудности, посвећеном неразликовању суштине и привида.

Као песника града, који је у извесном инспирацијском, иницијалном озрачју, близак и линијама певања Србе Митровића, Бундала интригира онај моменат самосагледања носиоца лирског казивања, који, у зачаравајућим ритмовима привидног сагласја, увек изазива други глас, што чека да се обзнани: кад пријатељи оду, када заспи драга, када месечина удара попут јаловине у зидове собе и зидове сопства. Кад *метастрофе* постају строфе о строфама, у којима се унутарњи призори разилазе, а благодот прихватања и узјогуњена скепса творе нове дисхармоније, постајући видљивији приказ невидљивог: онога што недостаје.

Низањем, и растом својих порука, Бундалови стихови непрекидно провоцирају и изискују онај одсудни потез који одваја свет од његове илузивне слике, једнако као и од застрашујућег безобличја, Прве материје. Они су, заправо, попут угриза, након којег нема повлачења. У сваком времену и ситуацији којој се посвећују, траже одлучан и одлучујући заплет, загрљај стварности и духа – судар опипљивог и јасног са неисцрпним, и транспарентним – и напор усклађења, од којег зависи насušни и истовремено повлашћени простор, где, без трага о себи, без знања о могућности само/остварења, и кружења енергија, тек хујимо, напуштамо и остављамо овај свет у слову дима, у писму о ишчезнућу.

Нимало флуидна, чак и када је говор о недостајућем, напротив – од очврслости, од самих предметности, уочених фигура, угаоних скретања и чворовитих сликовних приказа – Бундалова песма се ни у једном трену не препушта чистој арији тугованке и жудње.

Пре је налик шаховској игри, музичкој партитури, где сваки покрет је слика геста који не сме изостати, сред свега већ загубљеног и затомљеног. Попут оне речи и оне ноте, која још омогућује да преживи песма – и онај ковитлај страсти и инвенције што је чини корак кроз време, и сусрет наше две збиље. Јер без њих би глас остао тек коноп, који нас смртоносно дели надвоје – на лутајући его, и онај други, који остаје без трага о себи, попут духа у пустој кући, или дома у рушевини.

Ту је поезија не само фиксирани, замрзнути статус појединачне песме и извештаја о стању ствари, већ песма у трагању за самом собом – непрекинути ток, поема о недостајању, и двојна природа њеног бића – трактат о постојању: сабирање ситнине коју нам је садашњи цивилизацијски ток завештао, једнако као и ми њему, или самима себи, где песма, као и ваздух, вокал, везивно ткиво, као и сан о њој, још нису пројекат немогућег. “И ствари нису мање стварне само зато што још нису/Остварене” – кажу песникови нови стихови. Још увек је то могући, генски, инстинктивни, упамћени, али и интенционални, и освешћени и сањани, улог у Градњу.

Усамљени шетач кроз већ уходане алеје наше модерне и постмодерне књижевности, Зоран Бундало се појављује као проносилац самосвојне песничке енергије, израсле у снажним убрзањима свести и страсног развејања песничких слика што наликују новоизниклој експресионистичкој вери у импулсивну језичку енергију и силину дамара, ритам тренутка, и снагу плоти – чежњу управљену у космичку отвореност и витализам још неисцрпљених творачких моћи унутарње човекове природе, у често ревидираним, реорганизованим, или допуњеним епизодама певања о залудном и нехајном битисању, у коме нам Минотаур новог доба прождире и метафоре о смислу певања и сам животни смисао.

Уз бодлеровски сплин, и оштре акценте ироније, па и онај Брехтов смисао за апсурд урбаних пејзажа – где уснули град прождире и свој садржај, и свој сан, и “тргоће и лежи у сливнику” – овај песник, упорно и иронично, трага за отпорном мелодијом, оним оденовским “звучним одјеком Речи која је била/Од почетка”, а која, као исијавајућа светлост, може да буде схваћена, и “помоћу Таме”.

У посебно искристалисаном визури нове књиге, Бундало, у тековини новог доба – празнини – сред провизорија и призора глатке обезначености, види његово урастање у опустошену стварност, која, сасвим неосетно, постаје валидна, устину живљена реалност, пуни идентитет ничег. Где иронично, како каже једна од његових антологијских песама из претходних књига, која је делимице дала наслов овом приступу, и “рушевина тумачи градитеља”, и где “пуки расап прочеља” злослутно оглашава анамнезу гашења, “врисак празине” – жицу кроз срце провучену: нестанак песме, и симболичног њеног цвркута, у расапу гласа и речи, у голом одјеку празнине.

Бриљантне пак евокације фрагмената древности из раније поезије (записи са путовања, посебно импресивне реминисцентне цртице о атничком фонду Грчке и цивилизацијском наслеђу уопште), његови топли осврти на малог кућног бога – на блискост, или трагање за вазда недосегнутом земном, раскалашном Афродитом – као год и његови нови земунски акварели – управо су спрега потицаја чула, меморије и емотивних сила, радарско осветљавање давних, изгубљених станишта, места у којима постојати, и опстати, значи бити уписан у нови, али и исконски, вазда отворен смисао.

Подсећања на датуме, места, имена споменика, или њихових твораца, попут епитафа, доведени у исту раван са актуелним записима, имају увек у поезији овога аутора снагу преноса ишчезлих метафора, или нове, обасјавајуће творачке енергије, која непрекидно у свом средишту евоцира једно другачије *сада*, живот и његов недостајући део – заустављени и онемогућени творбени облик, и овлашћен његов путујући глас у земној причи о стварању, о човеку, и уметнику самом.

Тако ова поезија, утемељена на неисцрпљивом обрасцу давно заснованог и затеченог, проноси вест о ономе што од почетка је формула стварања, а што је садашњи неми одраз, јака, свијена око озлеђеног гнезда, напуштеног или чак изгубљеног станишта – где *рибља кост* – остатак остатка, мука која се не да испљунути, или *шодер*, та најситнија од свих градитељских материја – само су уистину песнички виспрене метонимије последње истине, у суштини, најлирскији, суштински белег ове лирике, која се у свом усковитланом и непрекинутом току може читати као *парабола о лутању*.

Тескоба, или варљива слобода, која прати човека новог доба, у књизи Зорана Бундала наводи на комплексна питања о актуалном времену, о ономе што је човек успео да у њега убележи и утисне, или је то пропустио да учини. Она је вид “извештаја о сенци”, важеће, општеприсутне свести и домета у конкретном тренутку, “задатом времену”; или о неоствареном дугу пређашњем. Па тако и оном времену Великог Почетка, које је, у таблоидним формама наших дневних извештаја, непозната категорија, управо као и свако друго, нетом прохујало јуче. Ако се, дакле, у Бундаловом речитом и иронично пројектованом епосу свакидашњице, уопште и може говорити о хронологијама, или прогресијама у свету мишљења, идеја, и форми, у рајском пределу сталних и глобалних робних пунуда и неисцрпном репертоару забаве, или менталног ропства, у једва преживелом сећању, и његовим културолошким и антрополошким одредницама – на великој забави, тржници, у

директном сателитском преносу гозбе, на којој све је храна тренутку, и потрошност сама. “Ту сам где сам: на пијачној тезги: главица лука, / везица зелени, зрно пасуља, кокошије јаје./Са сенком испод коже”. И још дубље и даље, безмерна потрошеност, *живот- смрт*, из упечатљиве и можда крунске ниске “Шодер”, нове Бундалове збирке: “Биће да сам умро. Кад сам био/рођен. Само, то нисам схватио/на искључив начин. Сад ми живот гргољи /прозуклом тамо гроба у мени”.

Критичан, спрам раздешеног света и свести нове етапе наших стварности, страстан и хиперсензибилан, премда у исказности најинтимнијег лирског ја самозатајан, Бундало је творац енергичне али и трагичке поетске повести за последњом, упитном тачком опстанка (“сенком испод коже”), а у својој продуктивној микстури здраворазумске опомене и сете, налик Луису Мекнису, ког преводи, и сам напосе склон стратегији промишљене игре, у затвореном кругу, коју нам завештава Мекнисов “Шах” ”Одабери свој гамбит, мењај тактику своје игре, /Крећеш се у затвореном кругу који исто завршава увек.” Одсудно значење и условна помирљивост извесних Мекнисових формулација, налик неизбежној судбини, и мудрости њеног савладавања, само су виспирени начин да се она ревидира, промисли, и – по могућности – надмудри.”Чаша пада из сата у сат, чаша ће увек да пада”, вели Мекнис у *Музици гајди*. “Али ако разбијеш проклету чашу нећеш да задржиш олују”.

У поетској мешавини осећања позлеђености и непосустале страсти, неодустајања, па рецимо и ту већ заборављену реч – “ангажмана” – са пуним унутарњим покрићем и вером, дакле, остварује се и досадашњим певањем, као и новом књигом, једна од најлепших и најтрајнијих лирских преокупација Бундаловог певања: његова химна Облику.

Облик дакле, прозирност и тврдина, материја и дух, свакодневни предмет и реликвија, та Форма, обичност и узвишеност нашег постојања, та заштитна самобитност у великој драми опстанка, сред кружних Олуја или непогода, епохалних катаклизми сваке ере и сваког тренутка – уистину постаје идеал својеврсног духовног и свакодневног агона у који је уплетен Бундалов стваралачки его.

Његов песнички глас је, при том, посебно у *Ситнинама*, сабран са више струна.

Звучна је то панорама градског жамора, збирна тачка говора шаљивције, мангупа, ерудите и боема, јапија и уличара, беспосличара и скитнице, инсајдера и воајера, горког приговарача и бунције, месечара и страсника, фантасте и мислиоца. Унутар тог сазвучја и дисхармоније гласова и тонова, пребива централна покретачка сила овог певања – Ерос – који се купа и прелива у свом вечном двојству, божанске и профане суштине. Демон-посредник између богова и људи, како га дочарава Платонова Диотима, доносилац божјих дарова, другар оних у невољи, исцелитељ и осетљивац, чедо сиромаштва и обиља, незнања и мудрости. И сам вазда рањен својим двојством, али њиме и његовим преобиљем и посвећен – тај Ерос је пре свега “љубавник”, што је, како беседи Федар, “божанственије неголи љубимац, јер у њему бог борави”.

И шта би могао речитије саопштити, и у себи сабрати тај дивљи, расплодни, и у исти мах благородан, исцелитељски дар Ероса, но знање форме што обитава у њему самом, сред кошмара свих лутања. Или, она хераклитовска формула сажимања лука и лире, чији лирски пандан у овој поезији постају Бундалов *фалус* и *фрула*. У оба случаја – хармонија – што је, према Хераклиту, корисност разноликог, најлепши склад, “који произилази из борбе”. А он је већ у надлежности Полихимије, музе поезије, која не без разлога својим именом подразумева мношину једног. Мноштва дарова. Песму небесности, на Земљи, или, сасвим овоземаљско, вишеструно уздарје божанском.

Неку врсту музике. Разговора са светом творитељства и уметности, због које је Орфеј додао Аполоновом дару, лири са седам жица, још две, не би ли их било онолико колико је и муза. Као што је предивна Бундалова песма “Извештај о сенци”, из књиге *Трактат о сенци* (2000), посвета архитекти, градитељу и исцелитељу, Инхотепу, првом генију света, управо тај и такав наговештај вишедарја, клесања у твдини и тами, до светлости Форме, свештеничког и свештеног ткања, које се мора наставити – ”свет да се не угаси”.

Новом књигом Бундало је додао још одлучније акценте својој параболи о стварању, одајући, на свој позадински, наоко нехајан начин, готово бoемски бучним прекором и брујем, који прикрива ерудитске набоје његове поетичке визије, пошту бескрајној супстанци која чини невидљиво ткање наше видљиве, и колебљиве трајашности, што је сваком новом тачком искушења у већ новој етапи градње ефемерија. Ако је Орфеј древности изгубио највољеније, задобивши сазање крајњих другости, па и суштине властитог света, осврнуv се у подземљу, Орфеј из *Ситнина* губи све, јер његов поглед изван угодних ложа приземља не дотиче ништа. Он не доспева до порука горњих и доњих светова, нити чује задње творачке имулсе своје зарђале креативне машинерије коју спремно одлаже међу модне преживелости, отпад и стареж. Не распознавајући ниједно од писмена свештеног ткања, не тумачећи омфалосе, одбацујући са лековитим љускама и облогама тајне и саму тајну, скривену у најпростијим драгоценостима светог завештања – а ако ћемо право, то могу бити и ваздух, и шљунак, и вода – не хајући за химне и почасти полихисторском генију првог Градитеља, око кога се, као око вечног стабала, како вели Оден, и природа и људи, и предачки духови, окрећу у перихорези.

Док је, у исто време, и читав свет предметности и остварене форме, на другом крају параболе, само други учесник игре која се не завршава, где је чаролија у окрету пуне остварености у рукама, чулима, идеји, и у свакој појединачности, видљиви домет есенције, једна од најбитнијих противтежа на теразијама Стварања, која и гомилицом шљунка онемогућује Уму да бави се собом самим. Не остављајући, дакле невидљивим оно у чему обитавамо. Своје дело – и сав наш свет, у мноштву других.

Уместо углађеног *knowhow*, успешних прогресија ововремене празнине, и овде, где јесмо, где свет је, без сновања нових облика и речи, “убого место”, може се још увек поузданије почети: ситнина се да скупити у крупност, и туцаник може бити згодан за путељак до врта, до града, до храма.

Под условом да разумемо тај пут, и ту стазу. Смисао градње.

“У немогућности да узврати све оно што му је дато”, пише Бродски, “човек се труди да бар узврати у истој валути”. А ту је већ и одговор на горко, саплићуће питање ове и многих других књига – *коме требају песници*.

Па, можда, Песми самој. А тиме ће већ и сви други добити краљевски део.

Будићи да полихимничност света облика, који припада древној Музи и светлости, поезији и музици, свакад, па и данас и овде, лежи у могућностима којима бисмо јој још могли узвратити, а које нису тек слика нашег усамљеног, голог постојања, већ средство да – заједно са енергијом творбе, о којој говоре и земља, и звездана прашина, и метеорска јата, и камени облици, и фалус и фрула, и софистицирани пејзажи компјутерских изведби што теку брзином мисли – она сама преживи.

Као непрекинута уметност градње света, поема о Облику, заштитнику од таме.

Поема о Саздању. О дому света, па и овом нашем, који не мора бити коначност ваздаистог – никаква финална верзија – а следствено томе, ни коначност изгубљеног.